NESUĐENI KONZUL

Sredinom februara bješe vladika u Stanjevićima.

Ni minula zima ne bijaše donijela ništa manje briga nego snijega. Još u decembru, dok je bio na Cetinju, stizale su mu žalbe iz manastira Reževića, te se trudio da nekako razmrsi klupko svađa i spletki između kaluđera i popa Andrije, opet oko nesrećne nurije. I pisao im je poruku ne bi li prekratili svaki inat, jer «kaluđer protiv popa, pop protiv kaluđera – stidno je čut».

A čim je sišao na Stanjeviće da oboljele kosti iznese iz snijega i izloži primorskom suncu, sustigoše ga vijesti o četovanju i nemirima ozrinićkim. Čas napadaju krajišnike Brđane, koji i bez toga ne mogu mirno zaspati od turskih prijetnji, čas udaraju na Grahovljane i Banjane. A sad se čuje da će dići četu na Malo - cuce i Trešnjevo, ne bi li ih raselili i sve njihovo prigrabili. Bratska nesloga isto je što i zla krtica ispod livade: jedan joj krtičnjak razoriš i potopiš vodom, a ona izbije na drugom mjestu. Vladika odmah sastavlja poslanicu Bjelicama i moli ih da se prođu nebratskih namjera ozrinićkih, da im ne daju pomoć i održe svoje obećanje da će stojati u miru i slozi sa susjednim bratstvima i plemenima. I još piše poruku narodnim sudijama: obradovala ga je njihova namjera da pomire Ceklinjane i Ljubotinjane i da opet zbliže Zagorane sa Šofrancima. A drugim pismom sokoli ljude iz Praviteljstva da istraju u svojem poslu i da ih ne zbunjuju razne glasine i smutnje, «jer Praviteljstvo i Sud crnogorski jest drača

u oku guvernaduru, vlasteli, a i mnogijem». I piše poslanicu svim Crnogorcima i javlja im da se u manastiru pod Lastvom sastao s francuskim generalom Klozelom i s njim se dogovorio o miru na granici. Preklinje svako pleme i svakog Crnogorca da čuvaju taj dogovor i da se «ustegnu od svakog hudog posla». I dodaje na kraju: «Ovo vi pišem za vaše dobro i od ovoga pisma ostavljam kopiju pri sebi, da ne rečete, u kakvu nesreću, da vam nijesam pisa i dao na znanje.» Pa je morao slati poruku svojim Njegušima da se sastanu radi umira s Bjelicama. I šalje u Podgoricu poruku Smail-begu Osmanagiću da se prođe Pipera i poziva se na dogovor velikih vladara. A ovaj mu osorno odgovara: «A što pominjuješ careve i kraljeve, ni mi travu ne pasemo, no i mi znamo svake stvari»...

U februaru eto još jedne bijede: stiže na Stanjeviće oficir Pavle Tomić i donese Marmonovo pismo.

Šta sad hoće ovaj Tomić, koji se zamjerio vladici i Crnogorcima kad je s Vujićem iskao tursku zaštitu i vlast u Crnoj Gori? Otkud se taj isti Tomić prometnu u francuskog povjerenika?

Vladika ga primi uzdržano, nastojeći da što više prikrije svoju hladnoću prema tome nemilom čovjeku.

Dakle, vaše preosveštenstvo, Marmon me šalje kao konzula, da budem na Cetinju i ponekad uz vas, na Stanjevićima.

Čudim se. Ponajprije, ja sam sa Loristonom dogovorio da francuski konzul bude u Kotoru, a ne nikako na Cetinju...

Gospodin đeneral-an-šef obaviješten je drukčije.

Ja vas primiti ne mogu... Žao mi je. Da ste došli kao i svaki drugi gost i namjernik, ne bismo vam uskratili ležaj i skromni obrok. Ali, u tom svojstvu... Ne, ne mogu vas nikako primiti bez odobrenja Skupštine crnogorske!

Sve, ipak, od vas zavisi.

Kako to mislite?

Već je svakome znano: vaša riječ zakon je za crnogorske glavare. Oni neće oboriti vladičinu odluku.

Ima u tome nešto istine. Ali, da znate, Crnogorci me slušaju samo zato što i ja slušam njih. Ovo je trenutak kad moram čuti šta misli sva moja zemlja.

Ako je tako, usuđujem se da vam predložim: sazovite skupštinu, pa će sve biti kako treba, nadam se.

«Sazovite skupštinu» - lako li je to reći. Zar ste zaboravili da su brda još pod snijegom. Okupiću glavare tek u maju, tako ponajčešće i činimo, pa ću onda dati odgovor – ne moj, već odgovor cijele Crne Gore. A treba da čujem i šta misli ruski dvor, pod čijom visokom zaštitom stoji ova zemlja.

Ja opet kažem, sve će biti onako kako vi želite. Možete li mi bar reći svoje lično mišljenje?

Žalim. Ja imam samo dva oltara pred kojima se ispovijedam: jedan je u manastiru, a drugi je kad stignem licem u lice s ljudima koje je narod na skupštinu poslao.

'Mogu li smatrati da je ovim naš razgovor završen?

Potpuno. I daću vam pismeni odgovor i moliću da ga odnesete Marmonu.

Tomić se odmah požali Francuzima: sa vladikom se nije lako nositi – to je naprosvećeniji čovjek među Crnogorcima.

Čim se otarasi neželjena gosta, vladika stade u sebi razlagati ovaj najnoviji francuski potez.

Šta stoji iza njega?

Je li taj konzul Trojanski konj? Hoće li to biti agent, koji bi potajno podrivao slogu crnogorsku, koji bi potkupljivao ljude, kova zavjere, širio francuski uticaj? Ili bi pratio svaki vladičin korak, a naročito veze s Rusima? Ko bi

znao. Možda im je stalo da nekako ipak pridobiju vladiku. Oni su to već pokušali da učine – slali mu darove, skupocjene ogrlice i još koješta. No, brzo su se mnogi od njih uvjerili da je on iznad sitnih ljudskih slabosti. Uvidjeli su da vladika nije uz Ruse radi svoje lične koristi – u pitanju su daleko dublja i složenija osjećanja.

Pa šta hoće taj vražji Napoleon sa svojim konzulom?

I kud nađoše baš Tomića. No, svejedno – Tomić ili drugi čovjek, tu nijesu čista posla. Jer, čak ni Rusi nijesu nikad držali konzula na Cetinju. Zar Mazurevski nije ostao u Kotoru? Crna Gora je za mnoge još uvijek samo pobunjena turska pokrajina, koja se ne da pokoriti u svojim brdima. Vladici bi stoga bilo korisno da francuski konzul dođe na Cetinje – to bi bilo javno priznavanje crnogorske države. I nije loše čuvati mir s Francuzima bar još za neko vrijeme...

Ali sumnja, crna sumnja spopade vladiku. Ne misli Napoleon o dobru ove zemlje, već samo o tome kako će proširiti svoje carstvo i zadobiti što više slave na bojnim poljanama. Uvuče li se konzul u jedno crnogorsko stablo, javila bi se crvotoč. A ko zna šta bi Rusi na sve to rekli.

Hita da uputi izvještaj Kurakinu, ruskome poslaniku u Beču, i da zatraži savjet od njegova dvora. Rusi odgovaraju po vladičinom emisaru Savi Plamencu: neka se sam odluči; imaju povjerenja u njega; nadaju se da će vladika «saobraziti sve s korišću i dostojanstvom Vašim i vašega naroda». Ovakvo pismo oveseli vladiku i osnaži ga da ustraje u svojim slovenskim osjećanjima.

U međuvremenu nestrpljivi Napoleon piše Marmonu: «Kako to da mi nikad ne govorite o Crnogorcima? Ne treba biti krute naravi, treba poslati agente među njih i pridobiti vođu te zemlje. »A nešto ranije zahtijevao je:

«Držite jednog agenta kod vladike crnogorskog i starajte se da pridobijete toga čovjeka.»

Stoga je Marmon na muci.

On je opet bio spremio bogate poklone za vladiku i čak je razglasio da će mu podariti Napoleonov portret, ukrašen dijamantima. Ali, od svega toga ne bi ništa. Iz Beča se vraća vladičin diplomata Plamenac i Marmon se postepeno uvjerava u vladičinu nepokolebljivost. Uviđa: oni koji dobro ne poznaju vladiku obično se varaju u pogledu njegova karaktera. General Klozel tvrdi: «Ovaj nitkov, ovaj tvrdoglavi episkop ne bi odbio novac ako bismo htjeli da mu ga damo.» I Loriston je sličnog mišljenja, doduše na osnovu tuđeg došaptavanja: «Uvjeravaju me da ovaj pravoslavni episkop nije nepodmitljiv; ja ću vidjeti kakvu ću korist moći iz toga da izvučem.» A Dipre kaže: «Njegova spoljašnjost je namještena i otkriva u njemu čovjeka umješna i lukava.»

U sudarima sa vladikom Marmon je osjetio da prema sebi ima čovjeka o kojem se ne smije olako suditi. Njegov osnovni utisak o vladici: «Čovjek jakog duha i vrlo čvrstog karaktera – ali intrigant.»

Ovu posljednju riječ zapisala je srdita ruka neprijatelja koji nije imao uspjeha u svojim planovima. Slično mišljenje uputio je Marmonu i Mark-Brijer, francuski konzul u Skadru. I za njega je vladika intrigant i veoma lukav čovjek. Posmatrajući vladiku sa skadarskih minderluka, on osjeća potrebu da se izrazi slikovito: «Ja mogu prosto da dam kao navod i mišljenje s moje strane, da su paša i vladika dva fina lopova, da traže da se varaju, da su nepovjerljivi jedan prema drugom. To su dva tigra sa velurskim šapama.»

I šta tada ne rekoše o njemu ovi Francuzi! On je za Fušea krvožedan: «Vladika crnogorski propovijeda usta-

nak protivu nas, on lično formira revolucionarni sud, on izriče smrtnu kaznu i zapovijeda da se pred njegovim očima izvršavaju njegove presude.»

Ali, bilo je i trezvenijih gledanja. Marmije kaže: «Petar I bio je za ovu malu brdsku zemlju što jedan drugi Petar I za prostranu rusku imperiju.» A Delari uzvikuje: «On je najveći čovjek kojega je rodila Crna Gora.»

Održa riječ vladika, učini kako je obećao Marmonu: u maju se sastade Skupština crnogorska. I nakitiše odgovor u sedam tačaka:

Rekoše: «Nikad nijesmo imali stranoga konzula na svome tlu; mi nemamo gradova ni varoši, tako ni domova za konzulsko prebivalište, osim po gorama raspršena sela i u njima naše male i nebogate, no slobodne kućice, napunjene našom čeljadi; imamo tek nešto malo trgovine, i to na našim i turskim pazarima, a ponajviše u Kotoru; još uvijek nema uslova da se konzulu osigura prilično mjesto i čast; a Tomićeva ranija djela i smutnje znamo – on je potkopavao našu slobodu; mi po našem, kao gorski ljudi, prirodnom rasuđivanju za pravedno nahodimo – da se traži odobrenje ruskog dvora, ako li ne možemo ovdje sačuvati svoju slobodu, želimo da budemo preseljeni na rusku zemlju; i najzad, želimo susjedski mir i tišinu, ali nikako ni rečenoga Tomića, ni drugoga konzula primiti ne možemo.»

Ovu odluku Skupštine vladika odmah uputi u Budvu, Zanoviću, a ovaj će je proslijediti Marmonu.

No, eto opet nove ponude – od Marmona preko Zanovića – i u njoj dosta ustupaka: umjesto Tomića biće određen drugi čovjek za konzula, uz njega neće biti vojnih lica, on se nipošto neće miješati u crnogorske poslove...

U žarki avgustovski dan opet se sastaje crnogorska Skupština i iznova iznosi svoje razloge i na kraju odlučno izgovara: «...da nam nikada više za toga konzula ne spominjete, jer ga primiti među nas nećemo nikada!»

Zaređaše sušne godine, ponajteže za Crnogorce, otkako su se «utićili» u ovim gorama – glad se na glad nadovezuje, nikako da se tijelo nalije snagom, pa da lakše trpi muke koje pridolaze.

A opet se nađe glavara i trgovčića kojima ni jalove godine ništa ne mogu, no ti se čini da se njihov imetak i tada umnožava: kupuju još zemlje ili preprodaju stoku i ribu ili kože i maslo. Eno, u Cucama peti dio zemlje pripada starješinama, u Bjelicama vrletnim dvadesetak porodica nema ni grumena zemlje, no rade u najam ili žive od stoke koju zimi tjeraju k primorskoj pitomini.

«Kad je nevolja, dobro je bar neko da ima» - misli vladika.

I sirotinja to zna i trči do pragova imućnijih ljudi, ište na zajam bagaš brašna ili koju paru. A zelenaš prede nevidljivu žicu od zlata i prsi se kao dobrotvor:

Da nije mene, svi biste pocrkali kao miševi u tikvi!

Jednoga dana vladika zatraži da mu dovedu slijepog guslara Đura Martinovića, rodom sa Grahova, kojega su znali po nadimku Crnogorac.

Čujem da si krenuo k Srbiji.

Istina je, svijetli vladiko,

put Srbije zemlje pobunjene!

A reci mi, jadan, ko te vodi putevima, tako slijepa?

Gusle moje od javora suva... One me vode, svud me rado srpska ruka prihvati i pod krov uvede, i selo me selu dodaje, a brdski konjići prenose me preko planina.

Odnesi ovo pismo Karađoku i dobro ga pozdravi.

Primajući pismo koje valja nekako sakriti, guslar ugrabi ruku vladičinu i cjeliva je.

SADRŽAJ POGLAVLJE 42.